

הרב איתן שנדורפי

לע"נ

אאמו"ר ר' ישעיה מרדכי ז"ל
שחינכני לאהבת התורה.

שמחת חג הסוכות ושמחת בית השואבה

הכל יודעים שמצוה לשמוח בחג הסוכות, כמו שנאמר: "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" (דברים ט"ז, יד-טו), ושמלבד זאת יש בחג הסוכות את "שמחת בית השואבה", שעליה אמרו חז"ל: "עו שלא ראה שפחת בית השואבה לא ראה שפחה פי"ו" (סוכה פ"ה, מ"א; נא, ע"א)! יש להבין מה טעם השמחה בחג הסוכות ומה טעם השמחה המיוחדת בשמחת בית השואבה? בדברים שלהלן, נשתדל להשיב, בין היתר, על שאלות אלו.

א. טעם השמחה בחג הסוכות

א. העולה מפשט הפסוקים

הסיבה לשמחה הגדולה בחג הסוכות מפורשת בפסוקים עצמם: בפרשת "אמר" אומרת התורה: "אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי, באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים... ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" (כ"ג, לט-מ). מפורש אפוא שהשמחה היא באסיף. הדברים מפורטים יותר בפרשת "ראה", שם נאמר: "חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך. ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך... שבעת ימים תחג לה' אלקיך במקום אשר יבחר ה', כי יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך, והיית אך שמח" (ט"ז, יג-טו). אם כן סיבת השמחה היא בגלל הברכה שביבול. וכן כתב הרמב"ן בפרשת "אמר" (כ"ג, לט): "ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני ה' בלולב ואתרוג שבעת ימים, כי הוא זמן שמחה שבירך ה' אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך, והיית אך שמח לפניו. וטעם יתחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם" (ויקרא כ"ג, לט)¹. יש לציין שהתורה מפרטת שני סוגי יבול שיש לשמוח בהם - "מגרנך ומיקבך", דהיינו החיטה והגפן.

1. עיין גם באבדנאל שם בפרשת אמר ובי"ספר החינוך" (מצוה שכ"ד ברוב המהדורות, מצוה רפ"ה במהדורות מוסד הרב קוק).

ב. הסבר בעלי התוספות

בידעת זקנים מבעלי התוספות ("אמר" כ"ג, מ) התייחסו לשני סוגי היבול, וכן לכך שבפסוקים בפרשת "אמר" ובפרשת "ראה" כתוב שלוש פעמים לשון של שמחה ביחס לחג הסוכות, וכתבו: "גבי פסח לא כתיב שמחה, לפי שעדיין לא נלקטה שום תבואה. וגבי שבועות לא כתיב אלא חדא שמחה (דברים ט"ז, יא) לפי שהתבואה נלקטה (כלומר נקצרה ונלקטה בשדה, אבל טרם נאספה אל הבית), אבל פירות האילן לא נלקטו. אך בסוכות, שהכל נאסף אל הבית, וגם נמחלו העוונות ביום הכיפורים, כתיב ביה שלוש שמחות: 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם' ("אמר" כ"ג, מ), 'ושמחת בחגך' ("ראה" ט"ז, יד), 'והיית אך שמח' (שם, טו). חדא מהתבואה, וחדא מפירות האילן, וחדא ממחילת עוונות. וזהו שאמר הכתוב: 'והיית אך שמח', שאין לך להתעסק, רק בשמחה!"

לכאורה יש לשאול: היכן מצאו בעלי התוס' מקור בפסוקים לכך שהשמחה בחג הסוכות היא גם על מחילת העוונות? והרי ראינו שהפסוקים הדגישו את השמחה באסיף!

נראה שהמקור לדבריהם הוא מהפסוק: "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'" (כ"ג, לד), שאחריו כתוב: "ושמחתם לפני ה' אלקיכם" (שם, מ). מדוע הדגישה התורה "לחדש השביעי הזה"? ללמדנו שהשמחה נובעת גם מכך שתאריך החג הוא חמשה עשר יום לחדש השביעי הזה, שבו חלו כבר ראש השנה ויום הכפורים². כלומר התאריך איננו רק ציון הזמן שבו ציוותה התורה לחוג, אלא הוא גם מהווה נימוק למצות השמחה, כשם שתאור התקופה "באספכם את תבואת הארץ" מהווה נימוק למצוה!

ג. הסבר הפסיקתא

כעין זה, אך בתוספת דברים ובשינוי קל כבר אמרו חז"ל בפסיקתא דרב כהנא³: "אתה מוצא שלוש שמחות כתוב בחג, ואלו הן: 'ושמחת בחגך' (ראה ט"ז, יד), 'והיית אך שמח' (שם, טו), 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים' (אמר כ"ג, מ). אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת. למה? אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית, ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה, אם אינה עושה, לפיכך אין כתוב שם שמחה... וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת, דכתיב: 'ועשית חג שבועות לה' אלקיך... ושמחת... אתה ובנך ובתך' (ראה ט"ז, י-יא). ולמה כתב בה שמחה אחת? מפני שהתבואה נכנסת בפנים.

2. עיין "אזנים לתורה" ויקרא כ"ג, לט וחת"ם סופר על התורה פרשת האזינו, לחג הסוכות (דף עה ע"ב) בד"ה "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה".

3. פיסקא כט הובאה ב"ילקוט שמעוני", אמור סימן תרנ"ד.

ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות! לפי שפירות האילן נידונים. אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת. מאי טעמא? שהנפשות נידונות, ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו.

אבל בחג, לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכיפורים, כמו שנאמר: 'כי ביום הזה יכפר עליכם' (ויקרא ט"ז, ל), ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלוש שמחות: 'ושמחת בחגך' (ראה ט"ז, יד), 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם' (אמר כ"ג, מ), 'והיית אך שמח' (ראה ט"ז, טו)."

דברי הפסיקתא ודברי בעלי התוס' דומים, אבל יש ביניהם הבדל עקרוני אחד: התוס' לא התייחסו לעניין הדין הקיים ברגלים, אלא רק ליבולים הקיימים ושאינם קיימים בכל אחד מהחגים וכן לכפרת העוונות ביום הכפורים, ואילו הפסיקתא תלתה את אי כתיבת השמחה בדין שחל ברגלים ובראש השנה. נשאלת השאלה: מדוע הוצרכה הפסיקתא להתייחס לדין? מדוע היא לא הסתפקה בהסבר בעלי התוס' שהתייחסו רק לעניין הטבעי? על שאלה זו ניתן לענות על פי מה שיש להקדים שאלות נוספות:

1. האם בחג המצות, שלא כתובה בו אף לא לשון אחת של שמחה, אין מצוה לשמוח?⁴

2. מדוע שאלה הפסיקתא שבחג השבועות תהיינה כתובות שתי שמחות?
3. כיצד התעלמה הפסיקתא מהדין על המים שקיים בחג הסוכות?⁵
נראה שהתשובה לכל השאלות היא שוודאי שיש בכל חג סיבה נוספת לשמחה, שאינה כתובה בפסיקתא, אך היא עומדת ביסוד הדברים: בחג המצות הסיבה היא יציאת מצרים, בחג השבועות הסיבה היא מתן תורה, ובחג הסוכות הסיבה היא ניסי המדבר.

לפי זה יש לומר שבפסח ודאי יש חיוב שמחה מדין יציאת מצרים, אך השמחה אינה כתובה בפירוש בתורה, מפני שכנגד זה יש את הדין על התבואה. בשבועות היה מתאים שתהיינה כתובות שתי לשונות של שמחה - אחת על מתן תורה ואחת על הקציר, אבל בגלל הדין על פירות האילן נכתבה רק לשון אחת של שמחה.

בחג הסוכות נכתבו שלוש לשונות של שמחה, אף על פי שיש בו את הדין על המים, מפני שיש בו ארבע סיבות לשמחה: על ניסי המדבר, על התבואה, על הפירות ועל הכפרה ביום הכפורים, אלא שהדין על המים הוריד לשון אחת של שמחה.⁶

4. עיין בספרי ראה טז, יב סימן קלט הובא בתוס' בחגיגה ח, ע"א בד"ה 'ושמחת בחגך', וסרמב"ם בפ"ו הי"ז מהלכות יום טוב, ובפ"א, ה"א מהלכות חגיגה, ובספר 'יראים' סימנים רכ"ז ותכ"ז וב'תעופות ראס" שם, וב'טורי אבן' חגיגה ו, ע"ב ובספר 'מועדים בהלכה' לרב ז"ל במאמר 'יום טוב' פרק ב (עמוד טו במהדורות הראשונות).

5. ראש השנה פ"א, מ"ב (טו, ע"א).

6. ועיין גם בסידור 'בית יעקב' לעב"ץ דף שנג אות א (מהדורת 'פאר התורה' ירושלים תשל"ג).

ד. הסבר הרמב"ם

הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ג', מג) כתב: "ואשר נראה לי בארבעת מינים שבלולב שהיא שמחה וששון על יציאתם מן המדבר... אל מקום עצי פרי ונהרות". "יצאו מן הבתים וישבו בסוכות... כדי לזכור שכך היה מצבנו לפנים - כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים - ועברנו מזה לשכון בבתי משכיות במיטב המקומות שבעולם והדשן ביותר". לפי הרמב"ם השמחה איננה מצד היבול, אלא מצד שזכינו לשבת בארץ ישראל! לכאורה דבריו קשים, שהרי, כפי שראינו, התורה הדגישה את האסיף (שמות כ"ג, לד; ויקרא כ"ג, לט; דברים ט"ו, יג):

אמנם הרמב"ם הסביר את עניין האסיף: "אבל היותו בתקופה זו כבד נתבאר בתורה טעם הדבר: 'באספך את מעשיך מן השדה', כלומר בעת שהאדם פנוי ונח מן העבודות ההכרחיות". כלומר לפי הרמב"ם האסיף איננו סיבת השמחה, אלא המצב המאפשר את השמחה ומונע את הפרעות מלשמוח, אך עדיין יש לשאול: היכן מצא הרמב"ם מקור בפסוקים לכך שהשמחה היא על היותנו בארץ ישראל? נראה שהרמב"ם למד ממה שכתבה התורה: "באספכם את תבואת הארץ" שהכוונה לשמוח בארץ ישראל, שהרי יכלה התורה לכתוב: "באספכם את תבואתכם", כשם שכתבה בפרשת משפטים: "באספך את מעשיך מן השדה" (כ"ג, טז), וכשם שכתבה בפרשת ראה: "באספך מגרנך ומיקבך" (ט"ז, יג). ומדוע כתבה התורה בפרשת אמר: "באספכם את תבואת הארץ"? ללמדנו שהשמחה היא על הארץ! נמצאנו למדים שבחג הסוכות יש לנו לשמוח בארבעה דברים שהם שלושה: ביבול - בתבואה ובפירות האילן, במחילת העוונות, ובארץ ישראל⁷.

7. עיין גם ברשב"ם באמור כ"ג, מג שדיבר על הנחלה, אך הדגיש יותר שלא לומר "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".

ב. שמחת בית השואבה

א. שיטת רש"י והשאלות עליו

1. השאלות הראשונות

כבר נשאלה לעיל השאלה: מה טעם השמחה המיוחדת של שמחת בית השואבה? על מנת לענות על שאלה זו יש להבין קודם מה משמעות הביטוי "שמחת בית השואבה". כתב רש"י (מב, ע"ב): "שמחת בית השואבה היו שמים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים". יש לשאול על דבריו שלפיהם הייתה המשנה צריכה לקרוא לשמחה: "שמחת השאיבה", ולא "שמחת השואבה"! ובודאי לא "שמחת בית השואבה"!

עוד יש לשאול: מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה? והרי המצוה איננה שאיבת המים, אלא ניסוך המים על גבי המזבח, כמו שכתב רש"י: "בית השואבה - כל שמחה זו אינה אלא כבייל ניסוך המים" (סוכה ג, ע"א), ואם כן השמחה הייתה צריכה להקרא: "שמחת הניסוך"!

יש לציין שגם אם השמחה הייתה נקראת "שמחת הניסוך", עדיין היה מקום לשאול: מה טעם השמחה המיוחדת בניסוך? שמחה שלא מצאנו דוגמתה בשום מצוה אחרת, כמו שאמרו חז"ל: "מי שלא ראה שפחות בית השואבה לא ראה שפחה פי"ז" (שם נא, ע"א)!

2. זמן השמחה והשאלה העולה ממנו

סוגיית שמחת בית השואבה מופיעה במסכת סוכה (פ"ה משניות א-ד), ושם (במ"ב) כתוב שהשמחה התחילה במוצאי יו"ט הראשון של החג ונמשכה כל הלילה עד קריאת הגביר (מ"ד), ואז תקעו והריעו ותקעו מספר פעמים, ויצאו מהמקדש למעין השילוח לשאוב את המים. כמו כן בתיאור מצוות ניסוך המים כתוב (בפ"ד, מ"ט) שכאשר חזרו מהשילוח ונכנסו לעזרה, שוב תקעו והריעו ותקעו, ואחר כך ניסכו, ובשעת הניסוך גם כן תקעו⁸.

עולה מכל זה שעל שעת השאיבה לא נאמר ששמחו! כל מה שנאמר הוא על השמחה העצומה שהיתה במשך כל הלילה, עד ההליכה לשאיבת המים, וכן בחזרתם לעזרה מהשאיבה לפני ניסוך המים, וכן בשעת הניסוך! אמנם על הגמרא (מח, ע"ב) ששאלה: "פנא הני פילי?" וענתה: "אפר וב עינא: דאפר קרא: 'אשבתם פיס בששון'" ביאר רש"י: "מנא הני מילי - דתוקעין ומריעין כשאיבת המים של ניסוך". משמע מדבריו שתוקעין ומריעין בשעת שאיבת המים

8. עיין רש"י סוכה ג, ע"ב ד"ה 'יתשע לתמיד של שחר', ורש"י שם נד, ע"א ד"ה 'הכי גסיקין', ו'ערוך לגר' שם ורמב"ם פ"ז מהלי כלי המקדש היו וכן בהלי תמידין ומוספין פ"ו, ה"ז ופ"י, ה"ז ויבכורי יעקב" סימן תר"ס, סק"א. ועיין גם ב"מחזור המקדש לחג הסוכות" עמ' 85.

של הניסוך, וכן כתב במשנה (בדף מח, ע"א) על המילים "תקעו והריעו ותקעו": "משום שמחה, דכתיב: 'ושאבתם מים בששון'". משמע מדבריו שתקעו בשעת השאיבה. אבל קשה שהרי המשנה, שעליה כתבו הגמרא ורש"י את הדברים הנ"ל, אמרה שתקעו והריעו ותקעו כשהגיעו לשער המים, שהוא אחד משערי העזרה, שנקרא כן על שם שבו היו מכניסים את המים לצורך ניסוחם על גבי המזבח (רש"י), אך היא לא אמרה שתקעו בשעת השאיבה! אכן כבר הקשה ה"ערוך לנר" (מח, ע"ב תוס' ד"ה "מנא הני מילי"): "...לפירוש רש"י למה תקעו כשהגיעו לשער המים? היה להם לתקוע בשעת השאיבה, אצל השילוח, כיון דכתיב ושאבתם מים בששון!" נשאלו אם כן ארבע שאלות:

1. מדוע נקראת השמחה "שמחת בית השואבה" ולא "שמחת השאיבה" - מהו "בית" ומהי "שואבה"?
2. מדוע לא נקראת השמחה על שם הניסוך שהוא המצוה, אלא על שם השאיבה, שהיא רק הכשר מצוה?
3. הרי השמחה לא הייתה בשעת השאיבה, אלא בלילה לפני שיצאו לשאוב, וכן בחזרה מהשאיבה, וכן בשעת הניסוך, ואם כל השמחה היא על השאיבה והניסוך, מדוע לא הייתה השמחה בשעת השאיבה?
4. מה טעם השמחה המיוחדת במצוה זו?

9. ב"מחזור המקדש לחג הסוכות" עמ' 9 כתב (ביחס לציור בעמ' 8): "בתום שמחת בית השואבה בחצרות המקדש בלילה, היו המשתתפים במעמד יורדים סרוב עם ברחובות ירושלים התחתית - עיר דוד - אל בריכת השילוח, שם שאבו מים ממי המעין לניסוך המים על גבי המזבח. הדבר היה נעשה בהאיר היום בשירה ובשמחה, ככתוב: 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה' (ישעיה י"ב, ג). מפשט המשנה בסוכה (ה', ה) נראה שהיו תוקעים שלוש תקיעות גם בשילוח, וכלשון המשנה שם: 'ושלוש [תקיעות] למילוי המים [בשילוח]', וכך נראית שיטת הרמב"ם (כלי המקדש ז', ו) שתקעו למילוי המים בשילוח. (זאת שלא כדעת הפרשנים האומרים שמילוי המים שבמשנה ענינו התקיעה לפני שער המים)".

יש לציין שרמב"ם בהלכות כלי המקדש כתוב רק: "וכן תוקעין שלש למילוי המים שמנסכין בחגי", ולא מוזכר שהיה זה בשילוח, ואדרבא משמע שכל התקיעות היו במקדש, כמו שאמרה המשנה בתחילתה: "אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש", ואח"כ הוסיפה המשנה ומנתה תקיעות נוספות ומשמע שכולן היו במקדש! וכן מפורש ברמב"ם שם (ה"ה): "אין פוחתין במקדש מעשרים ואחת תקיעה". כמו כן בהלכות תמידין ומוספין פ"י, ה"ז כתב הרמב"ם במפורש שתקעו בשער המים (כדעת הפרשנים האומרים שמילוי המים שבמשנה ענינו התקיעה לפני שער המים):

ב. כיצד יענה רש"י על כל השאלות?**1. מדוע השמחה לא הייתה בשעת השאיבה?**

על השאלה שהשמחה לא הייתה בשעת השאיבה, כתב בספר "לב רחבי" שהניחו את כל הרגשת השמחה עד שהגיעו למקדש¹⁰.

2. מדוע נקראה השמחה על שם השאיבה?

על מה שייחסו את השמחה לשאיבה, ולא לניסוך, ניתן לכאורה לענות שלמדו זאת מהפסוק "ושאבתם מים בששון", אבל יש להעיר שפסוק זה הוא רק רמז לשמחת בית השואבה, אך אין הוא מהווה מצוות עשה שצריך לשמוח בשעת השאיבה, אלא הוא מתאר את הגאולה, שנשאב בששון את הישועה כמו השואב מים ממעיין (רד"ק ומצ"ד שם בישעיהו י"ב, ג). אם כן מדוע יוחסה השמחה לשאיבה ולא לניסוך?

א. הסבר הרב זצ"ל

שאלה זו שאל הרב זצ"ל ("מאורות הראי"ה", ירח האיתנים עמוד שטו): "יש להתבונן: למה קראו את השמחה על שם השאיבה, שאיננה רק מכשיר לעצם המצוה שהיא הניסוך?"

וענה עליה: "הנה עיקר החיות בא מהתבואה והפירות, שבהם הכוחות המזינים. והמים אינם מזינים כלל (בדכות לה, ע"ב), אלא שמבלעדם אי אפשר לקבל את ההזנה של התבואה והפירות, מפני שהגוף איננו מעבד ומעכל את הדברים הגושיים שיתהפכו לכוחות מניעים בדם האדם, רק בכוח הנוזל, המרכז והממיס את אלו הגושים שיוכלו להבלע בתוך עורקי הדם והאברים, וזה בא מפעולת המים. יוצא, שהמים, אף שמעצמם אינם מזינים, אבל מבלעדם אי אפשר היה לכל תזונה, רק כם ועל ידם מקבל הגוף את הזנתו"¹¹.

10. על מסכת סוכה מח, ע"ב ד"ה "מנה"מ" (לרב רחמים זכריס, ירושלים תשמ"ו).

11. ועיין עוד ב"חידושי בתרא על המסביר בסוכה" שהמסביר שאל: מדוע שאבו בכלי שרת? והרי אין כלי שרת מקדשים אלא במקדש! ותרוך שכיון שכתוב "ושאבתם מים בששון" למדו שהשאיבה היא חלק מהמצוה. אמנם אף על פי כן, כיון שהמים לא התקדשו בשעת השאיבה, שכן היה זה מחוץ למקדש, לכן לא תקעו אז, אלא רק ברגע שנכנסו לעזרה, שאז התקדשו המים. על פי זה ניתן לומר שמצות השאיבה לא נגמרה עד הבאת המים למקדש.

12. הוסיף שם הרב בסוגריים: "זהו מה שאמרו חז"ל (עפ"י חגיגה יד, ע"א) ימשען לחסי - אלו ההלכות, ימשען מימי - אלו תחגדות. מפני שבעצם יסוד התורה מונח בהלכות, וזהו הכח המחיה, אבל האגדה מנעימה את התורה, שלולא היא לא יכולנו לחיות בתורה, משום שיבשות ההלכה היתה לוחצת עלינו ומעיקה בנו בלי שתבלע בנמשותינו, להנעים את חייו המרוממים".

עיקר זה שבמים אף שהם אינם, רק עוזרים ומכשירים לגושי ההזנה, סוף סוף הינם העיקריים בכל תכונת החיים, היא הנותנת את ערך גדלות מצוות הניסוך של המים בחג, לומר שהמכשיר הוא ערך מכריע בכל הדבר ושלמותו. זהו גם כן מה שהדגישו את השמחה על השאיבה אף שאיננה רק מכשיר לעצם מצוות הניסוך, לומר שהמכשיר יש לו ערך מכריע כעצם העניין¹³. לפי הסבר הרב דווקא מפני שעניין המים הוא הכשר להזנת הגוף, לכן במצוה שמתקיימת בהם, השמחה מתייחסת להכשר המצוה ולא למצוה עצמה.

ב. הסבר "יצפנני בסכה"

גם בספר "יצפנני בסכה"¹⁴ (מאמר כ"ו) שאל: "הלא השאיבה אינה אלא הכשר לניסוך המים שהוא העיקר, ואם כן לשמחה מה זו עושה לשמוח באמצעי ולא בתכלית?"

וענה: "זה לשון המקרא בפרשת עקב (י"א, יא-יז): "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים. ארץ אשר היא אלקיך דרש אתה, תמיד עיני ה' אלקיך בה, מרשית השנה ועד אחרית שנה. והיה אם שמע תשמעו אל מצוותי וגוי ונתתי מטר ארצכם בעתו וגוי. השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם וגוי וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר" וגוי. למדנו שהמטר, שהוא אחד מן המפתחות שלא נמסרו לשליה, כלומר למהלך הטבעי, הוא המודד אם נתקיים בנו "שמע תשמעו אל מצותי", או חס וחלילה יפתה לבבכם וסרתם" וגוי. אפשר שזוהי הסיבה שאיבת מי המעין שנתמלא מגשמי שנה שעברה נעשית בשמחה. השמחה היא שנתקיים בנו "ונתתי מטר ארצכם בעתו מכוח יאם שמע תשמעו אל מצותי". לפיכך מתייחסת השמחה אל שאיבת המים שמכל גשמי השנה שעברה, ולא אל ניסוך המים שהוא תכסיס לגשמי השנה הבאה¹⁵.

לפי דבריו השמחה מתייחסת לשאיבה ולא לניסוך מפני שהשאיבה מבטאת יותר את התודה על גשמי השנה שעברה, שעל כך יש לשמוח, בעוד שהניסוך עניינו הוא הבקשה על גשמי השנה הבאה.

3. מדוע נקראה השמחה "שמחת בית השואבה"?

אמנם המפרשים ענו על השאלה מדוע מתייחסת השמחה לשאיבה ולא לניסוך, אך אין בכך תשובה לשאלה שהשמחה אינה נקראת "שמחת השאיבה", אלא "שמחת בית השואבה"! מהו "בית" ומהי "שואבה"?

13. עיין גם ב"מועדי הראייה" עמי קי, ב"עטורי כהנים - המקדש והנבואה" עמי 82, ב"ענבי פתחיה" עמי 107, וב"מאורות נריה - אלול ותשרי" עמי 166.

14. לרב יצחק פינחס גולדוסר, בני ברק, תשנ"ט.

15. ראש השנה טז, ע"א ומובא לקמן.

כתב ה"מלאכת שלמה" על המשניות (סוכה פ"ה, מ"א) בשם הר"מ דילונזאני: "השואבה היא כנסת ישראל". נראה שהמלה "שואבה" היא על משקל המלה "נוטרה" שבפסוק "שמני נטרה את הכרמים" (שיר השירים א', ו) שפירושו נוטרת, שומרת. וכן על משקל המילה "שופטה" שבפסוק "ודבורה אשה נביאה... היא שופטה את ישראל" (שופטים ד', ד) שפירושו שופטת. אם כן השמחה היא של כנסת ישראל, ששואבת מים על מנת לנסך אותם.

ומדוע נקראת השמחה בשם "שמחת בית השואבה"? נראה ששם זה בא להדגיש שהשמחה היתה בבית המקדש, שהוא הבית של כנסת ישראל, ששואבת את המים על מנת לנסכם, ולא במקום השאיבה בשילות, כמו שהתבאר לעיל.

4. מדוע הייתה שמחה מיוחדת כל כך על שאיבת המים וניסוחם?

א. הסבר המהרש"א

על השאלה מדוע הייתה שמחה מיוחדת כל כך על שאיבת המים וניסוחם כתב המהרש"א (סוכה נ, ע"ב): "דאמרינן בראש השנה (טז, ע"א): ניסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה... ולכך היה גודל שמחה במצוה זו, דאי אפשר לעולם בלא מים, וכל העולם תולין בברכת המים שיהיו השנים כתקונן". יש להעיר על דבריו שלכאורה יותר מתאים היה שיקיימו מצוה זו בדמע ובתחנונים, כדוגמת מה שאנו עושים כיום בתפילת הגשם וכן בהושענא רבא, ולא בשמחה עצומה!

אולי יש לומר שכיום, שאין ביהמ"ק קיים ואין אנו מקיימים את מצוות ניסוך המים, אנו מבקשים בתחנונים, מה שאין כן בזמן שבית המקדש היה קיים, וקיימו את מצוות ניסוך המים, היו בטוחים שהגשמים יתברכו, ולכן שמחו.

ב. הסבר הרב הירש

הסבר אחר כתב הרש"י הירש בפירושו לתורה (במדבר כ"ט, יט): "על שבעת הימים של חג הסוכות נאמר מפי ה': 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים' (ויקרא כ"ג, מ), והאומה שנאספה למעגל של חג מסביב לה' ומקדשו שמחה שמחה יתירה בעזרות של המקדש. אולם כל השמחה הזאת התרכזה מסביב לשאיבת המים לצורך ניסוך המים, ועל שם זה היא קרויה 'שמחת בית השואבה'. ואופייני הדבר שאותה שמחה יהודית בהתפעלותה העליונה הייתה קשורה דווקא לניסוך המים. אין השמחה שורה על האדם אם הוא זוכר רק את החסד שה' גמל לו בהזדמנויות מיוחדות, אלא רק ההכרה שכל טיפת מים היא שליחה של חסד ה' ויש בה כדי לרומם אותנו לשמחת התפעלות של קירבת ה', רק הכרה זו משפיעה שובע שמחות על כל נשימה ונשימה של תינוני".

ג. הסבר הרב זצ"ל

הסבר אחר כתב הרב זצ"ל ("מאורות הראי"ה", ירח האיתנים, עמודים שיד-שטו): "מצוה מיוחדת בסוכות לנסך מים על המזבח, חז"ל בסוכה מפליגים בפאר והשמחה שהייתה עם קיום מצוה זו. קראו לשמחה 'שמחת בית השואבה' ואמרו: 'מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מלמיו'. ההפלגה בדבר זה היתה כדי להוציא מלבן של צדוקים, שלא הודו במצוה זו (סוכה מח, ע"ב), שהינה רק רמוזה בתורה במילים 'ונסכיהם', 'ונסכיה', 'כמשפטם'¹⁶, ועיקרה הינה בקבלה בתורה שבעל פה (שם). וכדי לחזק את עניין הקבלה הפליגו במצוה זו וקבעו לקיים אותה בריבוי שמחה"¹⁷.

ד. הסבר נוסף

אולי ניתן לבאר את גודל השמחה בדרך נוספת, על פי מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ד', ו) שביום השני לא נאמר "כי טוב", מפני שבו נבאה המחלוקת - ההפרדה בין המים העליונים לתחתונים. ואמרו המפרשים¹⁸ שכל דבר שנזכר בתורה בפעם הראשונה הוא השורש של אותו הדבר. אם כן שורש המחלוקת הוא הפרדת המים. חז"ל אמרו במדרש¹⁹ שכאשר הפריד ה' ביום השני בין המים התחתונים לעליונים בכו המים התחתונים שהם מתרחקים מה', והי' כרת להם ברית שהם יזכו לעלות על המזבח בניסוך המים בחג הסוכות. עולה אם כן שתיקון שורש המחלוקת הוא ניסוך המים, ולכן בעת שמתקנים את שורש המחלוקת שגורמת לצער ועצבות, שהם היפך השמחה, ישנה שמחה מיוחדת²⁰.

ג. שיטת הרמב"ם

בניגוד לרש"י שכתב ששמחת בית השואבה הייתה משום שאיבת המים כדי לנסכם על המזבח, הרמב"ם בסוף הלכות לולב, בדברו על השמחה שהיתה במקדש בחג הסוכות לא הזכיר כלל את ניסוך המים ושאיתם, וגם בהלכות תמידין ומוספין (פ"י, הלכות ו-י), בדברו על מצוות ניסוך המים לא הזכיר הרמב"ם את השמחה. ולא עוד אלא שמלשונו בסוף הלכות לולב מוכח לכאורה

16. תענית ב, ע"ב, ועיין במאמרי "מצוות ניסוך המים - רק יומיים!!!" ב"שמעתין" 165 תמוז-אלול תשס"ו.

17. עיין גם בספר "חגים ומועדים" לרב מימון עמוד סא, ובספר "לב רחב" הנ"ל, שכתבו כעין זה. ועיין בירושלמי המובא לקמן שהתקיעה בשער המים היתה כדי לעשות פומבי לדבר מפני הצדוקים, והסבר זה מרחיב את דבריו.

18. ר' צדוק הכהן מלובלין "ישראל קדושים" פסקא ז עמוד 66.

19. הובא בקיצור ברש"י בויקרא ב', יג ובהרחבה בדבנו בחיי שם, ועיין שם במקורות הרב הד"ש, ועיין במאמרי "מצוות ניסוך המים - רק יומיים!!!" (הנ"ל בהערה 16) בפ"ז סעיף 2.

20. עיין עוד ב"ספר התודעה" (עמ' קד-קו במהדורה הישנה) שהאריך לבאר שזו שמחה על דביקות בשורש.

שהשמחה איננה קשורה כלל לניסוך המים, שכן כתב שם (בפ"ח, הי"ב): "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה²¹, שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים'". פסוק זה נאמר בפרשת אמור, בהמשך למצוה "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", ואם כן נראה מדבריו שאין השמחה קשורה כלל לניסוך המים²²!

1. קושיה על הרמב"ם מסוגית הגמרא בדף מ"ה

לכאורה דברי הרמב"ם קשים, שהרי ראינו בגמרא (נדף מח, ע"ב) שהשמחה קשורה לניסוך המים, שכן הגמרא שם שאלה: "כַּנַּח הֲנֵי פִּילִי?" ותרצה: "אלו רב עינא; דאפר קרא: 'ושאבתם מים בששון'", וביאר רש"י: "מנא הני מילי - דתוקעין ומריעין כשאית המים של נסוך".

2. קושיה על הרמב"ם מסוגית הגמרא בדף נ'

עוד יש להקשות על הרמב"ם גם מהסוגיא בדף נ, ע"ב. הגמרא שם דנה בשם המאורע ואומרת:

"איתפר: רב יהודה ורב עינא - חד תני: 'שואבה' וחד תני: 'חשובה'. כַּאן דתני 'שואבה' לא פשתבש, וכַּאן דתני 'חשובה' לא פשתבש. כַּאן דתני 'שואבה' לא פשתבש, דכתיב: 'ושאבתם מים בששון', וכַּאן דתני 'חשובה' לא פשתבש, דאפר רב נחמן: פְּצוּה חֲשׂוּבָה הִיא וְבָאָה פְּשִׁישֵׁת יְפֵי נְרָאשִׁית"²³. מוכח משם שהשמחה היא על שאיבת המים לניסוך!

21. בדפוסים הרגילים כתוב: "היתה במקדש יום שמחה יתירה", והדברים אינם מובנים, שהרי הרמב"ם שם והמשך: "שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים'!" וגם בהמשך דבריו כתב שהשמחה נהגה בכל ימי חול המועד. ועוד שאם הגירסא "יום" נכונה היה צריך להיות כתוב: "היה במקדש יום שמחה יתירה", שהרי "יום" הוא לשון זכר! ואכן ברמב"ם במהדורות המדויקות [מהדורת הרב פרנקל, מהדורת הרב קאפח (ועיי"ש בהערה כב) ומהדורת מוסדות "אור וישועה" חיפה, אלול תשס"ה] כתוב כמצוטט למעלה, וכן הוא ב"קריית ספר", וכן ציטט היעב"ץ בסידור "בית יעקב" (הני"ל בהערה 6) עמוד 355 אות ד.

22. עיין בקונטרס הגרי"ז על סוכה נ, ע"ב (עמוד 68), ובגרי"פ פערלא על ספר המצוות לרס"ג ח"ג במלואים סימן ה (דף רלג עמודים א, ב, ג), ובספר "עמק ברכה" לרב אריה פומרנצ'יק בפרק "שמחת בית השואבה" סימן א, וב"אוצר מפרשי התלמוד" לסוכה נ, ע"א במשנה ראש פרק ה ובהערות 4-10.

23. וביאר רש"י: "מששת ימי בראשית - דאמרן לעיל (מט, ע"א). 'שיתין נבראו מששת ימי בראשית לקבל הנסכים'".

ועיין שם בהערות המהרש"א שכל השנה היו מנסכים יין. ועיין בתירוץ ה"שפת אמת" שהכוונה למה שהבטיח הקב"ה למים ביום השני לבריאת העולם שהם יעלו על המזבח בניסוך המים. [ועיין בספרונו בפרשת "שלח לד" (טו, ג-ד) שלפני חטא המרגלים לא היו אמורים להקריב נסכים בנוסף לזבחים, ואולי ניתן לומר לשיטתו שניסוך המים היה אמור להיות גם לפני חטא המרגלים. ועיין גם בדברי הנצי"ב ב"מרומי שדה" שם, ולעני"ד הם אינם מרווחים].

3. תירוץ על הקושיה מסוגית הגמרא בדף מ"ח

נראה לתרץ את דברי הרמב"ם על פי מה שכתבו התוס' שם (מח, ע"ב ד"ה "מנא הני מילי") ששאלת הגמרא "פנא הני פילי" אינה מתייחסת לדברי המשנה שתקעו כשהגיעו לשער המים, אלא לדברי המשנה שממלאים ממעיין השילוח, ועל כך שאלו: "פנא הני פילי דפי השילוח בעי? ומפרש מדכתיב 'ממעניני הישועה' - שהשילוח הוא המקום שבו משחו את שלמה למלך (מלכים א' א', לג ורש"י שם), ומלכות בית דוד כולה נקראה "מי השלוח" (ישעיהו ח', ו ורש"י שם), והיא הישועה שעליה אנו מתפללים בברכת הישועה²⁴.

נראה להוסיף שהרמב"ם ביאר את התקיעות בהבאת המים לעזרה דרך שער המים בצורה אחרת מרש"י, וזאת על פי הירושלמי (סוכה פ"ד, ה"ו): "א"ר יוסי בן חנינא: כדי לעשות פוטבי לדבר". והסביר ה"פני משה": "לפיכך היו תוקעין ומריעין כשהגיעו לשער המים לעשות פומבי ופרסום לדבר, וזה מפני הצדוקים שאינם מודים בניסוך המים. ודוגמא שאמרו בפ"י דמנחות גבי קצירת העומר במוצאי יו"ט [ראשון של פסח], שהיה נקצר בעסק גדול מפני הביתוסין שאומרים אין קציר העומר במוצאי יו"ט"²⁵.

4. תירוץ על הקושיה מסוגית הגמרא בדף נ'

גם את הקושיה מדף נ, ע"ב יש לתרץ על פי מה שכתבו התוס' שם: "חד תני שואבה - בירושלמי (סוכה פ"ה, ה"א) מפרש שמשם שואבים רוח הקודש, שהשכינה שורה מתוך שמחה, דכתיב: 'זיהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה' (מלכים ב' ג, טו), ומייתי עובדא דיונה בן אמיתי שהיה מעולי רגלים, ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכינה". והסביר הי"ערוך לנר": "ושאבתם מימי הפירוש כמו שתרגם יונתן: יותקבלון אולפן חדת". לפי זה הפסוק אינו מדבר על שאיבת המים, אלא על שאיבת רוח הקדש!

יש להוסיף שהמהרש"א ביאר את דברי התוס': "כיון דעיקר המצוה היא ניסוך המים, ושאיבת מי שילוח צורך ניסוך הוא [כדקתני לעיל: ניסוך המים כיצד וכי היה ממלא מן השילוחי וכי], למה נקרא מקום השמחה שבעזרה 'בית השואבה'? הוה ליה למקרי 'בית הניסוך'! וקאמר משום שעל ידי השמחה שהיתה שם על ידי ניסוך המים היו שואבין רוח הקדש".

לפי המהרש"א השאלה שנשאלה בתחילה, מדוע מתייחסת השמחה לשאיבה, והרי עיקר המצוה היא הניסוך, היא שגרמה לירושלמי לפרש שאין השאיבה

24. ועיין גם בתוס' רבנו פרץ כאן, הובאו דבריו ב"אוצר מפרשי התלמוד" לסוכה מח, ע"א הערה 5.

25. עיין גם ב"ערוך לנר" מח, ע"ב בד"ה "מנא הני מילי" ונ, ע"ב בד"ה "חד תני".

מתייחסת לשאיבת המים, אלא לשאיבת רוח הקדש, והיא שגרמה לתוסי להביא את הירושלמי גם בהסבר הבבלי! ואמנם המהרשי"א כתב שהשמחה כן קשורה למצוות ניסוך המים, אך נראה שהרמב"ם לא יסכים להסבר זה.

הסבר אחר על התוסי כתב הי"ערוך לנר": "הא דהוצרכו [התוסי] להביא הירושלמי, יש לומר דאם שאיבת מים כפשוטו, יקשה: מה לשון 'בית'! דבשלמא למאן דאמר 'מצוה חשובה' שייך לשון 'בית חשובה', שפירושו הבית שנעשה בו מצוה חשובה שהוא הניסוך, או שנתיחד למצוה חשובה, דניסוך מששת ימי בראשית. אבל למי"ד 'שואבה' מה לשון 'בית'! הא השאיבה היה בשילוח, מחוץ למקדש! לכן הביאו הירושלמי דלכך היה קרוי 'שואבה' שמשם שואבים רוח הקדש, ובוה שפיר תלי בבית - שבבית המקדש היו שואבים רוח הקודש. ושואבתם מים הפרוש כמו שתרגם יונתן: ויתקבלון אולפן חדתי"²⁶.

עולה אם כן שהמהרשי"א והי"ערוך לנר" ביארו כל אחד לפי דרכו שהירושלמי והתוסי התקשו בשאלות מדוע השמחה מתייחסת לשאיבת המים ולא לניסוך, וכן מדוע היא מתייחסת לבית, ולכן כתבו הירושלמי והתוסי, שלא כרשי"י, אלא שהשאיבה היא שאיבת רוח הקודש, והיא מתייחסת לבית מפני שבזכות השמחה והבית זכו לרוח הקודש.

- לפי זה עולה שהירושלמי לשיטתו [ואולי גם התוסי (לולא דברי המהרשי"א)]:
1. התקיעה איננה בגלל השמחה, אלא לעשות פומבי לדבר, כנגד הצדוקים.
  2. הראיה שהביאה הגמרא בדף מח, ע"ב מהפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" איננה לשמחת השאיבה, אלא למעיין השילוח.
  3. הראיה שהביאה הגמרא בדף נ, ע"ב מהפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" איננה לשמחת שאיבת המים, אלא לשאיבת רוח הקודש.
- נראה שגם הרמב"ם למד כמו הירושלמי בכל שלושת הדברים הללו.

אולי ניתן להוסיף מקור רביעי: במשנה די בפ"ה (דף נא, ע"ב) אמרו שבקריאת חגבר תקעו והריעו ופרשי"י "תקעו והריעו - זה סימן לילך למלאות המים לניסוך מן השילוח". ואילו הרמב"ם בדברו על התקיעות שהיו במקדש כתב (בפ"ז מהלכות כלי המקדש ה"ו): "וידגל מוסיפין שלוש (תקיעות) לפתיחת שער התחתון והוא שער עזרת נשים, ושלוש לפתיחת שער העליון והוא שער ניקנור". רואים שהרמב"ם כותב שדין זה נוהג בכל הרגלים, וממילא הוא אינו קשור לניסוך המים! (וכן כתב הי"ערוך לנר" שם בד"ה "ואגרו").

26. ועיין בי"ד דוד" שכתב שלמי"ד 'חשובה' ודאי לא גרסים 'בית', עיין בי"אוצר מפרשי התלמוד" שם.

- לפי הרמב"ם עולה שלא קשה אף אחת מהשאלות שנשאלו לעיל:
1. מדוע נקראת השמחה על שם השאיבה ולא על שם הניסוך לא קשה, מפני שמדובר על שאיבת רוח הקודש, ולא על שאיבת המים.
  2. מדוע נקראת השמחה "שמחת בית השואבה" כתב ה"ערוך לנר" שהבית נזכר מפני שרוח הקודש הושגה בזכות השמחה ובזכות הבית. וכבר הובאו דברי ה"מלאכת שלמה" ש"השואבה היא כנסת ישראל". אם כן השמחה היא של כנסת ישראל, ששואבת רוח הקודש בבית המקדש, בזכות המקדש והשמחה.
  3. מדוע לא תקעו בשעת שאיבת המים לא קשה, שכן השמחה איננה על שאיבת המים, אלא על שאיבת רוח הקודש שהייתה בעזרה.
  4. מדוע הייתה שמחה מיוחדת לא קשה, שכן היא בגלל חג הסוכות, שנאמרו בו שלושה ציוויים על השמחה²⁷.

סיכום

על השמחה בחג הסוכות נאמרו ארבעה טעמים: על היבול - התבואה ופירות האילן (רמב"ן, תוס' ופסיקתא), על מחילת העוונות (תוס' ופסיקתא), ועל ארץ ישראל (רמב"ם).

על שמחת בית השואבה נחלקו רש"י והרמב"ם: לפי רש"י השמחה היא על שאיבת המים לצורך מצוות ניסוך המים, ואילו לפי הרמב"ם השמחה היא מדין שמחת חג הסוכות.

גם לפי רש"י השמחה לא הייתה בשעת השאיבה, אלא במהלך הלילה שלפני השאיבה, וכן בחזרה מהשאיבה ובשעת הניסוך, מפני שהשמחה כולה הייתה במקדש ולא מחוצה לו.

השמחה יוחסה לשאיבה ולא לניסוך, אף על פי שהשאיבה היא רק הכשר מצוה, והמצוה היא הניסוך, מפני שעניין המים הוא הכשר להזנת הגוף, ולכן במצוה שמתקיימת במים השמחה מתייחסת להכשר המצוה ולא למצוה עצמה (הרב זצ"ל), וכן מפני שהשאיבה מבטאת יותר את התודה על גשמי השנה שעברה, שעל כך יש לשמוח, ואילו הניסוך ענינו הוא הבקשה על גשמי השנה הבאה ("יצפנני בסכה").

השמחה הגדולה שהייתה בעניין שאיבת המים וניסוכם נובעת מחשיבות המים, שכל חיי האדם תלויים בהם (מהרש"א). וכן מההבנה שצריך להודות לה' לא רק על החסדים שה' גומל עימנו בזמנים מיוחדים, אלא גם על כל טיפת מים שה' נתן לנו (רש"י הירש). וכן כדי לעשות פרסום גדול למצוה זו, שהכופרים בתורה שבעל פה לא קיבלוה (הרב זצ"ל). ואולי גם מכך שבמצוה זו יש תיקון לשורש המחלוקת והפירוד, וממילא היא מביאה לאחדות ושמחה. יזכנו ה' לראות בקרוב בבנין בית המקדש ובקיום מצוות שמחת בית השואבה.

27. ועיין במאמר "שמחת בית השואבה" לרב אלתר הילביץ בתוך ספרו "חקרי זמנים" ח"א עמודים רו-רכ, ובמאמר "שמחת בית השואבה" לרב מנחם סליי ב"יתחומין" ב' עמודים 146-164.